

УДК 811.112.2-11'42+070

Наталія Лисецька

ТОПОС-АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «FLÜCHTLINGE» В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено концепт «Flüchtlinge» («біженці») та його мовне вираження в мас-медіа Німеччини. Проведено частковий статистичний аналіз німецької преси за 2015–2017 рр., зокрема газет «Westfalen-Blatt», «Frankfurter Allgemeine», «Die Welt», журналу «Der Spiegel» та ін. На основі топос-аналізу німецькомовних мас-медіа визначено мовні аргументативні зразки (топоси), характерні для дискурсу біженців та показано міграцію як суспільну проблему. Виявлено імпліцитні смисли текстового корпусу й домінантні способи мислення членів західноєвропейського суспільного простору з огляду на проблему біженців. Топоси, як мисленнєві структури, розкривають на основі текстових фрагментів ключові смисли концепту «Flüchtlinge». У певному географічному та часовому просторі домінують ті або інші аргументативні зразки, які відображають сприйняття проблеми біженців як негативного чи позитивного явища. Цей процес мислення є динамічним і підлягає змінам залежно від розвитку подій та плину часу.

Ключові слова: аргументативні зразки, концепт «Flüchtlinge», мисленнєві структури, топос, топос-аналіз, імпліцитні смисли.

Починаючи із літа 2015 р., німецька періодика була переповнена інформацією про ситуацію із біженцями. За даними ООН, через Середземне море прибуло до Європи у жовтні 2015 року 218400 осіб – більше, ніж за цілий попередній рік. Проведений статистичний аналіз газети «Westfalen Blatt» за період із 26.10. по 26.12.2015 р. показує, що лише за останній тиждень жовтня (26.10.15–30.10.15) видання містило 63 різних за об'ємом публікації цієї тематики, із них 31 коротке повідомлення, 32 статті, три коментарі, одне інтерв'ю тощо. Це свідчить про те, що мас-медіа посилено спрямовують увагу на проблеми, пов'язані із великим переселенням народів та міграцією до Європи, викликаючи дебати та дискусії в суспільстві. За останні роки вивчалися медійні фрейми на основі новин та повідомлень преси стосовно існування певних стереотипів щодо іноземців (S. Schiffer), характеристики етнічних меншин (H. Bonfadelli), репрезентації «чужинців» як соціального явища в новинах швейцарського телебачення» (M. Luginbühl 2007) та молоді із міграційним минулим (T. Hermann, Ch. Hanetseder, H. Moser), досліджені типові аргументативні зразки міграційного текстового корпусу на основі дискурсивного аналізу (S. Jäger/Jü.Link, M. Wengeler) та характеристики лінгвокультурного типу «Aussteiger» (О. Бондарчук). Проте міграція у країни Європи у 2015–2017 рр. та її висвітлення в мас-медіа Німеччини ще не була предметом філологічного опису. З огляду на це звернення до мовного вираження концепту «Flüchtlinge» («біженці») є цілком актуальним.

Основна мета – на основі топос-аналізу німецькомовних мас-медіа відшукати мовні аргументативні зразки, що віддзеркалюють суспільну свідомість, цінності та погляди членів західноєвропейського суспільного простору з огляду на проблему біженців та показують громадськості міграцію як суспільну проблему. Результати дослідження ґрунтуються на аналізі німецької преси за 2015–2017 роки. Додатково використовувалась інформація із телевізійних новин та online-джерел німецької преси. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) пояснити значення терміна «топос» й описати методику топос-аналізу в межах лінгвістичного пошуку; 2) опрацювати періодику Німеччини за 2015–2017 роки й простежити статистику появи публікацій на тему «Flüchtlinge»; 3) проаналізувати функціонування концепту «Flüchtlinge» в сучасному мас-медійному німецькомовному просторі; 4) на основі топос-аналізу німецькомовних масмедіа визначити мовні аргументативні зразки (топоси); 5) виявити імпліцитні смисли текстового корпусу й показати домінантні способи мислення членів західноєвропейського суспільного простору з огляду на проблему біженців.

Для дослідження концепту «Flüchtlinge» спиратимемося на Волгоградську наукову школу В. І. Карасика і його тривимірну структуру концепту (поняттєвий, образний та ціннісний складники): «Концепт – це багатомірне смислове утворення, яке має образний (фреймовий),

описовий (поняттєво-дефініційний) та ціннісний виміри» [2, с. 75–80; 3] та на теорію фрейму як концептуальну структуру знання за такими вченими, як К. П. Конердінг, А. Цім, Б. Льоннекер та ін., які досліджували і розвинули теорію фреймів Ч. Філмора та М. Мінського в Німеччині. Термін *фрейм* є полісемним, його утотожують зі схемою (Шварц), інструментом аналізу, концептуальними структурами знання (Цім) і та ін. А. Цім визначає фрейми, з одного боку, як концептуальні структури знання (*konzeptuelle Wissensstrukturen*), що мотивують використання мовних виразів та уможливають розуміння їх значень. З іншого боку, вони є інструментами аналізу для емпіричного вивчення концептуальних структур знання [5, с. 2]. У нашому дослідженні вважатимемо фрейми концептуальними структурами знання, які евокують мовні одиниці з пам'яті носіїв мови для осмислення й розпізнання об'єкта сприйняття [5]. Топос-аналіз імплікується, як правило, до фреймового аналізу, проте в рамках нашого пошуку ми зосереджуємо увагу лише на першому. Під топос-аналізом розуміємо аналіз імпліцитних смислів, які охоплюють причинно-наслідкові зв'язки в дискурсі і розкриваються у формі «якщо-тоді-формулювання» [4]. Топоси – це аргументативні зразки, так звані «*Denkfiguren*», виведені на основі текстового матеріалу шляхом логічних кроків і показують, яку роль (позитивну/негативну) відіграє процес міграції для Німеччини і всієї євроспільноти, з одного боку, й з іншого – для тих, хто шукає тут захисту від безправ'я, війни, переслідувань тощо.

Аналіз періодики Німеччини дозволив виявити типові зразки аргументації, характерні для дискурсу біженців та показують громадськості міграцію як суспільну проблему. Дискурс, який тематизує концепт «*Flüchtlinge*», нагадує «сітку», що утворюється на основі різноманітних «сплетінь», поєднаних між собою змістом за допомогою контр- та проаргументів. У традиційній логіці і класичній риториці топос визначається як аргумент, загальнозначуще твердження або тема, які виводяться на основі синтаксичних конструкцій «якщо...» та «тому що...» [1; 4]. У ході аналізу німецькомовних мас-медіа були визначені імпліцитні смисли текстового корпусу й показано домінантні способи мислення членів західноєвропейського суспільного простору з огляду на проблему *Flüchtlinge*. Виявлені мовні аргументативні зразки (топоси) показують, що приніс з собою прихід особи/групи *Flüchtlinge* в Європу та Німеччину, зокрема:

Der Europa-Alptraum-Topos (топос кошмару Європи). **Якщо сьогодні говорити про Європу, то вона перебуває у жахливому становищі: терор, війна, біженці:** Європа стоїть перед величезною загрозою і випробуванням. В. Шойбле порівнює потік біженців із лавиною: „*Ob wir schon in dem Stadium sind, wo die Lawine im Tal unten angekommen ist, oder ob wir in dem Stadium im oberen Drittel des Hanges sind, weiß ich nicht.... Wenn wir im oberen Drittel des Hanges sind, ist das Bild von der Lawine eine ziemliche Herausforderung*“ (BZ, 13.11.2015). Терор, війни, біженці (*Terror, Krieg, Flucht*) спричинили «тріщини» усередині Євросоюзу (*Europarisse*), виникла загроза його екзистенції („*existenzieller Krise*“).

Der Druck-Topos (топос напруги і тиску). **Якщо проблему не розв'язувати, тоді особу/групу не спинити:** „*Der Strom reißt nicht ab*“ (FA, 24.10.15); „*An der Zusammensetzung der Teilnehmer kann man erkennen, welcher Ausnahmezustand „an der Route“ herrscht. ...die Mitglieder der Europäischen Union sind im Angesicht einer humanitären Krise, deren existentielle Dimension das Wort „Herausforderung“ nur unzureichend beschreibt. Denn Staaten und Gesellschaften sind unter einen ungeheuren Druck gekommen, der Politik droht Autoritätsverlust, weil sie die Kontrolle verloren zu haben scheint oder sogar schon verloren hat*“ (FA, 24.10.15). Наплив біженців настільки великий, що його неможливо зупинити. Контроль над цим явищем втрачається з кожним днем, або його вже втрачено.

Der Chaos-Topos (топос хаосу). **Якщо особа/група так швидко й неконтрольовано поширюється, тоді виникає хаос.** Нове переселення народів не стримати: „*Unablässig pumpt der Syrien-Krieg die Menschen in die Türkei, von wo sie dann weiterziehen*“ (FA, 24.10.15); „... *tote Flüchtlinge im Mittelmeer, Chaos auf der Balkanroute, Haickhack zwischen den osteuropäischen Ländern, ... es gibt hierzulande Brände, wo Flüchtlinge unterkommen sollten.... Es ist eine wahre Schande! ... Die neue Völkerwanderung lässt sich nicht aufhalten*“ (WB, 17.09.15). Суспільство не знає, як реагувати – одні обережні, інші – агресивно насторожені. Національні дискусії спрямовані у двох протилежних напрямках: „*Grenze auf!*“ und „*Grenze zu!*“ ... (WB, 03.11.15).

Der Entscheidungs-Topos (топос рішення). Якщо особа/група буде й надалі поширюватися, тоді потрібно відмовитися від політики «неконтрольованого перетину кордону» й зміцнити Європу: Єврокомісія прагне відійти від неконтрольованої політики („Politik des Durchwinkens beenden“ (Die Welt, 24.10.15); „Eine Politik des Durchwinkens von Flüchtlingen in ein Nachbarland ist nicht akzeptabel“) (ZDF, 25.10.16). „Österreich ist kein Wartezimmer für Deutschland. Österreich hat immer klar gemacht. Dass wir gegen die Politik des Durchwinkens sind“ (BZ, 02.03.16). Міністр внутрішніх справ Австрії Й. М. Ляйтнер закликає Європу «відмежуватися» (stärkere Abschottung Europas) й створити в Європі «надійну фортецю» („...wir müssen so rasch wie möglich an einer Festung Europa bauen“) (BZ, 30.10.15). Перифрази Politik des Durchwinkens та Festung Europa влучно передають всю гостроту ситуації.

Der Durchfall-Topos (топос провалу). Якщо проблема вирішується хаотично й без належного контролю, то така політика приречена на провал: „Die Politik des Durchleitens (Verteilen) in der EU ist gescheitert“ (ZDF, 25.10.15); „Der Umgang mit den abertausenden Flüchtlingen führt Europa an den Abgrund...“ (WB, 21.09.2015); „...Viele Bürger empfinden den fortwährenden Flüchtlingsstrom wie das Scheitern,... Die epische Völkerwanderung bringt vieles ins Wanken. Man muss alles dafür tun, dass sie nichts zum Einsturz bringt – die EU zum Beispiel“ (FA, 24.10.2017).

Der Topos „Deutsches Problem“ (топос «німецької проблеми»). Якщо прибуває особа/група, тоді це є німецька проблема, бо політика німецького канцлера «запрошування» не функціонує в межах всієї ЄС: „Merkel steht ganz alleine. Es ist deutsches Problem. Politik des Einladens funktioniert nicht – so Orban mit Merkel in Brüssel“ (ZDF, 25.10.15). Ангела Меркель дозволила під час найбільшого напливу біженців без необхідного контролю на кордоні Угорщини переправляти їх у Німеччину. Тепер всі прагнуть потрапити до цієї країни, через те проблема із Flüchtlinge є, на думку Віктора Орбана, не є тільки німецькою проблемою. Подібну думку висловлює Ж. Юнкер: „Eine Politik des Durchwinkens von Flüchtlingen in ein Nachbarland ist nicht akzeptabel“ (ZDF, 25.10.15.).

Der Wertegemeinschaft-Europa-Topos (топос ціннісного об'єднання Європи). Якщо Європа хоче і надалі бути спільнотою, яка сповідує певні цінності, тоді вона має це довести на прикладі з розв'язанням проблеми з особою/групою: Екс-президент Німеччини Й. Гаук підкреслює цінності Євроспільноти: „Europa muss den Beweis antreten, dass es die Wertegemeinschaft ist, als die es sich nur zu gern darstellt... Zudem gehe es um „ein Europa der friedlichen Zusammenarbeit der Religionen und „Kulturen. ... Wir stehen für ein Europa ein, das sich gerade im Angesicht von Krisen und Herausforderungen seiner großen Stärken versichern kann und im Sinne seiner großen Errungenschaften handeln muss“ (WB, 22.09.15). Але не всі країни Євросоюзу поведуться відповідно до цих цінностей: „...man kann sich nicht nur die Rosinen im Kuchen sich herauspicken, wenn sie Mitglied der EU sind, der viele Länder aus auch gerade in Mittel- und Osteuropa beigetreten sind, weil es eine Wertegemeinschaft... mit Demokratie, Menschenrechten und Rechtsstaatlichkeit ist. Da muss man ihnen sagen: Wenn ihr das wollt und wenn ihr in den Binnenmarkt wollt und die Personenfreizügigkeit, dann müsst ihr euch auch jetzt an diesem Punkt solidarisch zeigen und Flüchtlinge aufnehmen ... Europa der zwei Geschwindigkeiten... die Länder, die in der Integration weitermachen wollen und andere hinten zurückbleiben... Europa ist und bleibt eine Wertegemeinschaft auch wenn über Flüchtlingsfrage gestritten wird...“ (Deutschlandfunk, 30.01.16). Не може існувати Європа «двох швидкостей», тобто Євросоюзу, де одні країни приймають біженців, а інші гальмують цей процес, думаючи лише про власні інтереси.

Der Europa-Appell-Topos (топос заклику до Європи). Якщо Європа хоче подолати проблему з особою/групою, тоді вона (Європа) має взяти на себе спільну відповідальність. Президент Німеччини Йоахім Гаук закликає всю Європу до спільної відповідальності у зв'язку з великим напливом біженців: „... die gemeinsame Bewältigung der aktuellen Herausforderung durch die vielen Flüchtlinge ist „eine gemeinsame Verantwortung. ... Zudem gehe es um „ein Europa der friedlichen Zusammenarbeit der Religionen und „Kulturen“. ... Wir stehen für ein Europa ein, das sich gerade im Angesicht von Krisen und Herausforderungen seiner großen Stärken versichern kann und im Sinne seiner großen Errungenschaften handeln muss“ (WB, 22.09.15). Ангела Меркель переконана,

що Європа подолає цю кризу: „Europa hat dazu die Kraft...Wir müssen uns mehr auch um die Bekämpfung der Fluchtursachen bemühen“ (WB, 24.09.2015).

Der Jahrhundertaufgabe-Topos (топос завдання століття). Якщо говорити про вирішення питання з кризою, що спричинила особа/група, тоді це найбільше завдання століття. Райнгард Маркс, голова конференції німецьких єпископів, назвав розв'язання проблеми біженців найбільшим завданням століття (*Jahrhundertaufgabe; eine riesige politische Aufgabe, vielleicht die größte in diesem Jahrhundert*) (WB, 22.09.2015); („...das Flüchtlingsthema stellt den Zusammenhalt der EU-Mitglieder auf die härteste Probe in der Geschichte der Union“) (FA, 24.10.15).

Der Topos eines neuen Wirtschaftswunders (топос нового економічного розквіту). Якщо особа/група інтегрується, то це буде економічною вигодою для німецького ринку праці. Політики намагаються показати позитив і донести його через мас-медіа широкого кола читачів, формуючи таким чином топос «економічної вигоди» для Німеччини. Це майбутня робоча та інтелектуальна сила, за допомогою якої можна буде зберегти високий рівень життя: „*Flüchtlinge können Deutschland stärken...*“ (WB, 24.09.15); „*Einige hoffen auf ein neues Wirtschaftswunder*“ (Die Welt, 19.09.15); „... *aus den Migranten ... können motivierte, intelligente, gebildete und einsatzbereite Arbeitskräfte werden, welche die alternden deutschen Arbeitnehmer ersetzen...*“ (Die Welt, 20.09.15). „*Mehr als die Hälfte der Flüchtlinge, die aktuell zu uns kommen, sind jünger als 25 Jahre. Und das ist die Altersgruppe, die ganz normal bei uns ausgebildet werden kann*“, so der Bundespräsident der BDA Ingo Kramer (WB, 04.11.15). Проте, за оцінкою Мюнхенського інституту економічних досліджень, значна частина новоприбулих є некваліфікованими працівниками, що призведе до ще більшого безробіття й додаткового інвестування на освіту. „... *sind die meisten Flüchtlinge nicht gut genug für den deutschen Arbeitsmarkt qualifiziert. Hoher Anteil von Analphabeten ... Zudem seien in vielen Fällen die Abschlüsse nicht gleichwertig*“ (www.welt.de).

Der Topos „Wir schaffen das“ (топос – «Ми з цим справимося»). Якщо потрібно буде справитися з проблемою, яка виникла з поширенням особи/групи, тоді Німеччина все зробить для того, щоб її розв'язати: „*Wir schaffen das. Ich sage wieder und wieder: Wir können das schaffen, und wir schaffen das*“, sagte Merkel nun erneut“ (WB, 17.09.15). Відомим став слоган Ангели Меркель щодо політики біженців: „*Wir schaffen das*“ (Ми з цим справимося). Вона неодноразово повторювала, що Німеччина в змозі подолати цю проблему.

Der Vorwürfe-Topos (топос докорів). Якщо канцлер Німеччини Ангела Меркель хотіла мати контроль над особою/групою, то це їй не вдалося й все вийшло з-під контролю: „*Sie habe in der Flüchtlingskrise Kontrolle, Ordnung und Vernunft fahren lassen. Die Dinge sind aus dem Ruder geraten*“ ... *Sie hatte die Grenzen geöffnet. De Maizièrre hat sie wieder geschlossen, um das Staatsschiff wieder auf Kurs zu bringen*“ (WB, 17.09.15). Канцлерові Німеччини докоряють, що вона відкрила кордони для біженців і немудро діяла у вирішенні цієї проблеми: „*Und jetzt rufen sie (Politiker) nach einer Ordnung, die niemand mehr herstellen kann. Oder vielleicht doch? Aber wollen wir die Kosten tragen, solche Bilder ertragen: Soldaten an unseren Grenzen? Tote in unseren Zäunen? Unsere Bürgerwehren, die Jagd aufs Illegale machen?*“ (WB, 21.09.15). Канцлер Ангела Меркель була гарантом безпеки, довіри. Німці любили її за це. Вона просить знову повірити їй: „*Wenn wir jetzt anfangen müssen, uns zu entschuldigen dafür, dass wir in Notsituationen ein freundliches Gesicht zeigen, dann ist das nicht mein Land*“, – so Merkel (WB, 17.09.15). Проте це не так просто: „... *das politische Klima ist aufgeheizt, ... die Radikalisierung nimmt zu, aber auch in der Mitte schwindet das Vertrauen in die politisch Verantwortlichen*“ (FA, 24.10.15).

Der Mutti-Multikulti-Topos (топос мами мульти-культі). Якщо канцлер Німеччини так сильно опікується проблемами особи/групи, тоді вона мама мульти-культі: „*Mutti Multikulti*“ – так називають Ангелу Меркель, про що свідчать заголовки у пресі: „*Mutti kommt zu Multi-Kulti*“ (ntv.de), „*Mutti und Multikulti*“, „*Mutti begegnet Multikulti*“ (Frankfurter Rundschau, 26.08.15)); „*Flüchtlingskrise: Warten auf ein Wunder – und „Mama Merkel*“ (BZ, 08.03.2016). Багатьом німцям не подобається, що їх канцлер дуже опікується біженцями. Меркель повинна перейматися долею свого, німецького народу. Під гаслом „*Mutti Multikulti*“ проводилися щопонеділка демонстрації групи «Пегіда» у Дрездені у 2015–2016 рр.

Der moralische-Imperialismus-Topos (топос морального імперіалізму). Якщо уряд Німеччини не радиться з іншими європейськими країнами щодо вирішення проблеми з

особою/групою, тоді, на думку Віктора Орбана, він (уряд Німеччини) має засади морального імперіалізму: „*Der ungarische Regierungschef Viktor Orban hat der Bundesregierung einen „moralischen Imperialismus“ in der Flüchtlingskrise vorgeworfen*“ (WB, 24.09.15). Угорський уряд не поділяє позиції Німеччини щодо біженців. Прем'єр-міністр Баварії Х. Зеєгофер продемонстрував єдність з В. Орбаном, бо хаос виник через німецьке рішення: „*Der ungarische Regierungschef habe für seine Politik Unterstützung und nicht Kritik verdient. Ungarn sei unverzichtbar für eine Lösung der Krise. Das Land setze konsequent europäisches Recht um, um die chaotischen Zustände beim Zustrom zu beenden. Das Chaos sei durch eine deutsche Entscheidung entstanden*“ (WB, 24.09.15).

Der Proteste-Topos (топос протестів). Якщо не вирішуватиметься проблема з особою/групою, тоді зростатимуть праворадикальні настрої, що становить небезпеку як для особи/групи, так і для населення Німеччини: „*Die Krise... spielt den Rechtspopulisten und Rechtsextremen überall in Europa in die Karten*“ (FA, 24.10.15); „*Rechtsradikale pöbeln vor sächsischem Flüchtlingsheim. .. Rechte Krawallmacher belagerten am Freitagabend die Zufahrt, skandierten ausländerfeindliche Parolen und warfen eine Flasche gegen einen Bus mit Asylbewerbern ... Zwei 18 und 34 Jahre alte Männer zeigten den Hitlergruß*“ (Der Kurier, 19.09.15); „... *Die Brandanschläge auf Flüchtlingsunterkünfte reißen nicht ab; ... rechte Pöbler demonstrieren vor der Notunterkunft... betrunkene Rechte und Gaffer hatten die Zufahrt belagert, ausländerfeindliche Parolen skandiert ...*“ (WB, 21.09.15). У німецькому суспільстві зростає незадоволення і з ним небезпека збільшення прихильників радикальних настроїв. Протести відбуваються не лише з боку правих екстремістів, але і проти таких радикальних настроїв: „*Bunte Funken gegen braune Halunken*“, skandierten die Demonstranten in Köln am 25.10.15 gegen die Hooligans und Rechtsradikale“ (WB, 26.10.15). У таборах біженців теж неспокійно, вони поведуться найчастіше агресивно: „*Flüchtlinge campen im Freien: Erneute Tumulte in der Notunterkunft. ... Die Stadt Herford will die Nationalitäten trennen. Unterdessen campieren syrische Flüchtlinge aus Protest vor der Kaserne. Bei den Arabern spielt oft die Ehre die entscheidende Rolle...*“ (WB, 29.09.15). „*Bei den Zusammenstößen in der Flüchtlingsunterkunft Kassel-Calden sind ein knappes Dutzend Flüchtlinge und drei Polizisten verletzt worden. 300 Albanen und 70 Pakistaner waren an der stundenlangen Auseinandersetzung beteiligt. Die Beteiligten schlugen unter anderem mit Stöcken aufeinander ein und sprühten Reizgas*“ (WB, 29.09.15).

Der Flüchtlingsfeindlichkeits-Topos (топос негативного ставлення до біженців). Якщо потік особи/групи не припиниться, то німецький народ буде соціально незахищеним (збільшиться безробіття, зникне німецька ідентичність тощо), а отже ті, хто підтримує цю групу, є зрадниками власного народу: Німецький письменник турецького походження Акіф Пірінчі на демонстрації проти *Flüchtlinge (Pegida-Demo)*, яка відбувалася щопонеділка у Дрездені, звинувачує політиків й вважає їх «ворогами власного народу» (*Kinderfickerpartei*). Біженців, які прибувають до Німеччини, він називає загарбниками (*Invasoren*), мусульман – «гвалтівниками» (*Vergewaltiger*), які «одурманюють невірних мусульманським соком» („*Ungläubige mit ihrem Moslemsaft vollpumpen*“ (20.10.15, online web.de/.../pegida-demo-dresden-akif-pirincci-sorgt-uebler-kz-rede-skandal...)). Значна кількість європейців вбачає загрозу від потоку мусульманської групи/особи.

Der Flüchtlingsfreundlichkeits-Topos (топос доброзичливого ставлення до біженців). Якщо перед німецьким суспільством постало питання підтримки осіб/груп, тоді вони докладають усіх зусиль і простягають руку допомоги: „... unerwartete Herzlichkeit, mit der die Landsleute plötzlich den Ausländern begegnen“ (WB, 17.09.15); „...die Deutschen entzweien sich zwischen Humanität und der Sorge vor Überforderung...“ (WB, 21.09.2015). Світ захоплюється культурою доброзичливості (*Willkommenskultur*) німців: „*Wundersames geschieht in Deutschland: Die Deutschen machen Land, Herzen und Arme auf, und dies während der größten Massenwanderung seit Ende des Krieges, als allein in der ersten Welle zwölf Millionen Flüchtlinge und Vertriebene aus dem Osten anrückten*“ (Die Zeit, 10.09.15).

Der Belastungs-Topos (топос навантаження). Якщо безперестанно надавати допомогу особі/групі, тоді навантаження на суспільство виходить за межі можливого: Прем'єр-міністр Marianne Thomann-Stahl захоплюється ентузіазмом німців: „*Die Hilfsbereitschaft der Menschen vor Ort, der Einsatz der Kommunen und Behörden ist riesengroß. Ehrenamtliche nehmen ihren Urlaub, um zu helfen. Doch die Belastbarkeit ist offenbar bald ausgeschöpft.*“ „... die Betreuungsverbände stoßen an

die Grenze der Belastbarkeit“ (WB, 29.09.15). „Das kleine EU-Land ist heillos überfordert“ (FA, 24.10.15). Суспільство перевантажене цією проблемою й не можна допустити, як наголошує В. Шойбле, руйнування Європи: „Wir brauchen eine europäische Asylpolitik ... Diese Politik müsse die Frage beantworten, wie man den Zugang so gestalten könne, dass wir Flüchtlinge zwar weiterhin großzügig aufnehmen können. Aber wir dürfen uns nicht in einen Zustand bringen, in dem Europa sich selbst zerstört“ (BZ, 06.10.2015). Дехто вважає, що Ангела Меркель «обновила» у своєму слогані „Wir schaffen das“ (Ми з цим справимося), правильно було б: „Das schafft uns“ (Це нас знищить).

Der Befürchtungen-Angst-und-Gefahren Topos (топос побоювань, страху і небезпеки). Якщо не знайти вирішення проблеми з особою/групою, то майбутнє європейської цивілізації стоїть під питанням. Батьки побоюються, що вчителі перевантажені й не матимуть можливості приділяти належну увагу «своїм учням» (*Flüchtlingskinder überfordern deutsche Schulen; die "Stammschüler" werden vernachlässigt* (Die Welt, 19.09.15)). Люди налякані великою кількістю іноземців (*Das Volk hat Angst vor der hohen Flüchtlingszahl, die täglich ins Land strömt*). Цей некерований процес не може продовжуватися (*Es kann nicht so weitergehen wie bisher, das ist kein geordneter Prozess*) (Die Welt, 23.10.15). Європа «боїться арабських чоловіків» (*Europas hat Angst vor den arabischen Männern* (Die Welt, 24.10.15)). Екс-президент Чехії Václav Klaus вважає, що політики, які запрошують біженців, роблять ведмежу послугу (*sind ein Bärenienst für Europa*) й не думають про майбутнє європейської цивілізації (*denken nicht an die Zukunft der europäischen Zivilisation* (Die Welt, 20.09.15)). Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан застерігає, що європейці в майбутньому будуть становити меншість на власній території (*Ganz plötzlich sind wir eine Minderheit auf unserem eigenen Kontinent*) (Die Welt, 20.09.15), оскільки більшість біженців є мусульманами (*„Die meisten der Flüchtlinge seien Muslime, im Gegensatz zu Europa, wo der christliche Glaube vorherrsche. Europa müsse beim Schutz seiner Grenze Härte demonstrieren“* (SZ, 30.09.15)). Якщо ти християнин і не належиш до особи/групи, що без контролю прибуває, тоді тобі може загрозовувати небезпека від ісламістів: „Islamisten bedrohen Christen in Flüchtlingsheimen“ (Die Welt, 29.09.2015).

Der Integrations-Topos (топос інтеграції). Якщо особа/група, що прибуває, шукає захисту в Німеччині, то вона повинна інтегруватися в західноєвропейське суспільство й навпаки – ті, хто приймає біженців, має бути толерантними до звичаїв й традицій прибулих. Цей топос передбачає співіснування різних релігій та взаємодію різних культур: „Die große Zahl von Flüchtlingen ist überwältigend, aber sie werden ankommen. Deshalb geht es um Integration, Integration, Integration“ (WB, 24.09.15). Інтеграція особи/групи у німецьке чи/та європейське товариство є великим викликом суспільству: „Integration kann nur im Konflikt gelingen Die Aufgabe, vor der wir stehen, ist ein wahrer Marathon“ (WB, 21.09.2015). Німеччина не є етнічно гомогенною державою. Кожен п'ятий німець має іноземні корені, а міграція принесе ще більше національного розмаїття. Інтегруватися потрібно всім – і вимушеним біженцям, і німцям: „Wir stehen vor einem fundamentalen Wandel. Unsere Gesellschaft wird weiter vielfältiger werden, das wird auch anstrengend, mitunter schmerzhaft sein.... Eine Einwanderungsgesellschaft zu sein heiße, dass sich nicht nur die Menschen, die zu uns kommen, integrieren müssen. ... Alle müssen sich darauf einlassen und die Veränderungen annehmen“ (www.achgut.com, 19.04.2017), вимагає заступник голови СДП Німеччини Aydan Özoguz.

Як показують результати дослідження, топоси, як мисленнєві структури розкривають на основі текстових фрагментів ключові смисли концепту „Flüchtlinge“. У певному географічному та часовому просторі домінують ті або інші аргументаційні зразки, які відображають сприйняття проблеми біженців як негативного чи позитивного явища. Із аналізу випливає, що переважна більшість виявлених топосів є негативно забарвлені (топоси хаосу, навантаження, страху і небезпеки та ін.). Разом із тим у дискурсі біженців виокремлюються аргументи із позитивною оцінкою досліджуваного явища (топоси економічної вигоди, доброзичливого ставлення, потреби у кваліфікованих працівниках та ін.). Проте процес мислення є динамічним і підлягає змінам залежно від розвитку подій та плину часу. У перспективі цікавим видається дослідження концепту «Flüchtlinge» у поєднанні топос-аналізу із фреймовим моделюванням.

Джерела та література

1. Бондарчук О. Ю. Особливості топос-аналізу / О. Ю. Бондарчук // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. – № 2. – Луцьк, 2015. – С. 27–30.

2. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 75–80.
3. Лисецька Н. Г. Концепт «Еуропа» у німецькій лінгвокультурі / Н. Г. Лисецька // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – Серія «Філологічні науки». – Книга 1. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 175–180.
4. Wengeler M. Topos und Diskurs – Möglichkeiten und Grenzen der topologischen Analyse gesellschaftlicher Debatten / Martin Wengeler // Ingo H. Warnke (Hg.): Diskurslinguistik nach Foucault: Theorie und Gegenstände. – Berlin/New York : de Gruyter, 2007. – 165 S.
5. Ziem A. Frame-Semantik und Diskursanalyse – Skizze einer kognitionswissenschaftlich inspirierten Methode zur Analyse gesellschaftlichen Wissens / Alexander Ziem // Ingo H. Warnke (Hg.): Methoden der Diskurslinguistik : sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene. – Berlin : de Gruyter, 2008. – S. 89–116.
6. Zeitungen und Zeitschriften (2015-2017): «Westfalen-Blatt» (WB), «Frankfurter Allgemeine» (FA), «Berliner Zeitung» (BZ), «Die Welt», «Der Kurier», «Der Spiegel» u.a.m.
7. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. 2018 [Elektronische Ressource]. – Zugriffsmodus : www.dwds.de

References

1. Bondarchuk, O. Yu. 2015. “Osoblyvosti topos-analizu”. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*, 27: 28–30.
2. Karasyk, V. Y., and Slyshkin, H. H. 2001. “Lynhvokulturnyi kontsept kak edynitsa issledovaniia”. *Metodolohicheskie problemy kognitivnoi lnhvistiki*, 75: 75–80.
3. Lysetska, N. H. 2016. “Kontsept «Europa» u nimetskii lnhvokulturi”. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia*, 175: 176–180.
4. Wengeler, M. 2007. “Topos und Diskurs – Möglichkeiten und Grenzen der topologischen Analyse gesellschaftlicher Debatten”. In *Diskurslinguistik nach Foucault: Theorie und Gegenstände*, edited by Ingo H. Warnke, 165. Berlin; New York: de Gruyter.
5. Ziem, A. 2008. “Frame-Semantik und Diskursanalyse – Skizze einer kognitionswissenschaftlich inspirierten Methode zur Analyse gesellschaftlichen Wissens”. In *Methoden der Diskurslinguistik: sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*, edited by Ingo H. Warnke, 89–116. Berlin: de Gruyter.
6. Zeitungen und Zeitschriften (2015-2017): «Westfalen-Blatt» (WB), «Frankfurter Allgemeine» (FA), «Berliner Zeitung» (BZ), «Die Welt», «Der Kurier», «Der Spiegel» u.a.m.
7. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. 2018. www.dwds.de

Лисецкая Наталия. Топос-анализ концепта «Flüchtlinge» в современном немецкоязычном дискурсе. В статье исследуется концепт «Flüchtlinge» («беженцы») и его языковое выражение в средствах массовой информации Германии. Проведен частично статистический анализ немецкой прессы за 2015-2017 г., в частности газет «Westfalen-Blatt», «Frankfurter Allgemeine», «Die Welt», журнала «Der Spiegel» и др.. На основании проведенного топос-анализа немецкоязычных масс-медиа определены языковые аргументативные образцы (топосы), которые характерны для дискурса беженцев и показывают миграцию как общественную проблему. Выявлены имплицитные смыслы текстового корпуса, а также показаны доминантные способы мышления членов западноевропейского общественного пространства в связи с возникшей проблемой беженцев. Топосы, как мыслительные структуры, раскрывают на основании текстовых фрагментов ключевые смыслы концепта «Flüchtlinge». В определенном географическом пространстве доминируют те или иные аргументативные образцы (высказывания), которые отображают восприятие проблемы беженцев как негативного или положительного явления. Из анализа вытекает, что значительно большая часть выявленных топосов имеют отрицательный оттенок значения (топосы хаоса, нагрузки, страха и опасности и др.). Вместе с тем в дискурсе беженцев обнаружены аргументы с положительной оценкой исследуемого явления (топосы экономической выгоды, доброжелательного отношения, потребности в квалифицированной рабочей силе и т.д.). Однако процесс мышления динамичен и подлежит изменениям в зависимости от развития событий и временного фактора. В перспективе кажется нам интересным исследование концепта «Flüchtlinge» с применением топос-анализа и фрейм-анализа моделирования.

Ключевые слова: аргументативные образцы (высказывания), концепт «Flüchtlinge», мыслительные структуры, топос, топос-анализ, имплицитные смыслы.

Lysetska Nataliia. Topos Analysis of the Concept «Flüchtlinge» in Modern German-Speaking Discourse. In the paper the concept «Flüchtlinge» (“refugees”) is studied as well as its linguistic expression in the mass media of Germany. A partial statistical analysis of the German press for 2015-2017 was conducted, in particular the newspapers “Westfalen-Blatt”, “Frankfurter Allgemeine”, “Die Welt”, the magazine “Der Spiegel” etc. Based on the topos analysis of the German language mass media, the lingual argumentative samples (topoi) were defined that are characteristic for the discourse of the refugees and show migration as a social problem to the public. The implicit meanings of the text body were discovered and the dominant ways of thinking of the members of Western European public space in regard of the problem of refugees were shown. Topoi as thinking patterns, on the basis of the text fragments reveal the key meanings of the concept «Flüchtlinge». In certain geographic and temporal space there dominate one or another argumentative samples that reflect the perception of the refugee problem as a negative or positive phenomenon. This thinking process is dynamic and is subject to change depending on the development of events and the course of time.

Keywords: argumentative samples, concept «Flüchtlinge», the thinking patterns, topos, topos analysis, discourse, implicit meanings.